

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ НАУКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Пилипчук І.І.

Студент юридичного відділення

Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола

м.Тернопіль, Україна

Конституційне право зарубіжних країн сформувалося як самостійна і автономна галузь національного права на рубежі XVIII і XIX століть. Це пов'язано зі специфікою та соціальним призначенням конституційного права, яке покликане захистити і захистити інтереси людини від можливих неправомірних замахів з боку держави, її органів і посадових осіб. Для цього необхідне обмеження публічної влади строгими рамками права, і тим більше – припинення можливості зловживань і свавілля з її боку.

В умовах панування абсолютизму або деспотичної влади можливість формування особливої системи норм, які повинні обмежити цю владу, була майже виключена. Це звісно, не означає, що ті чи інші інститути конституційного права не могли з'явитися в порівняно далекому минулому. Вони знайомі і Древній Елладі і Стародавньому Риму, звідки прийшло поняття

«Демократія», а також ряд інших. До цих пір у Великобританії до числа основоположних актів конституційного значення відносять Велику хартію вольностей Іоанна Безземельного, прийняту в 1215 р, Хабеас корпус акт, прийнятий в 1679 р, і ряд інших нормативних правових актів, виданих ще в епоху середньовіччя [1, с. 1].

Однак тільки повалення абсолютизму і ліквідація деспотичних режимів створили реальні умови і передумови для формування конституційного права. Вони стали вирішальною умовою появи особливої системи правових норм, які покликані були затвердити як вищі цінності свободу індивіда, права і свободи людини і підпорядкувати цим вищим цінностям порядок формування, організацію і здійснення державної влади.

Становлення конституційного права як галузі національного права – це порівняно тривалий і далеко не завжди прямолінійний процес складання окремих норм та інститутів в систему, регулюючу конституційно-правові

відносини. Проте можна з великою часткою впевненості говорити про те, що саме епоха антифеодальних визвольних революцій стала періодом затвердження конституційного права в якості самостійної і провідної галузі національного права у всіх передових країнах світу.

Звичайно, основні принципи та інститути конституційного права виникали і склалися не на порожньому місці. Їх твердженням сприяли радикальні зміни в суспільному житті, видатні наукові досягнення в пізнанні навколишнього світу, активна творча діяльність видатних мислителів минулого, які досліджували місце і роль людини в суспільстві і державі, які прагнули розкрити причини появи та існування публічної влади, принципи взаємовідносин між людиною і державою [2, с. 47].

Саме в епоху, що передує визвольним революціям, складаються концепції, суттєво важливі для формування конституційного права. У Великобританії твердження Хабеас корпус акта призвело до виникнення одного з таких провідних принципів сучасного конституційного права, як гарантія особистої свободи [3].

Також в Великобританії сформувалася концепція верховенства парламенту як органу народного представництва, що протистоїть абсолютистській владі монарха, органу, що здійснює повновладдя і формально має право приймати рішення з усіх питань, які зачіпають інтереси людини, суспільства і держави. Тут же отримала розвиток концепція панування права (rule of law), яка іноді не цілком точно називається концепцією верховенства закону [4, с. 120].

Підкреслюючи, що формування і становлення конституційного права – це тривалий процес, не можна не відзначити особливо видатне значення деяких подій всесвітньої історії у формуванні конституційно-правових засад, в утвердженні конституційної законності як вищої форми законності взагалі. До числа таких подій можна віднести боротьбу північноамериканських колоній за свою незалежність, яка призвела до появи Декларації незалежності 1776 р. і Французьку буржуазну революцію кінця XVIII століття, маніфестом якої стала Декларація прав людини і громадянина 1789 р.

Два названих документа послужили певною віхою в процесі становлення конституційного права. В американській Декларації 1776 року було підтверджено на рівні нормативного правового акта то, що тільки народ є джерелом влади і що сама держава і уряд мають право на існування тільки в тому випадку, якщо вони служать людині і захищають його інтереси [1, с. 3].

У французькій Декларації 1789 р. міститься спеціальна стаття, яка говорить, що народ, який не знає гарантій основних прав і свобод і принципу поділу влади, не має конституції. Мова тут йде про те, що справжній конституційний лад, який закріплюється в нормах конституційного права, повинен базуватися на деяких основоположних принципах, до числа яких в першу чергу віднесені основні права і свободи людини і принцип поділу влади,

тобто принцип, який повинен перешкодити узурпації влади і зловживання нею.

Безумовно, обидва ці документи виходять з вчення про природні і невідчужуваних прав людини, тобто про права і свободи, які невід'ємно властиві людській особистості. причому в даному випадку не має істотного значення відмінності у формулюваннях американського і французького документів, які говорять про права і свободи, дарованих Творцем, або проголошують, що всі люди народжуються вільними і рівними в правах.

Нормативно-правове закріплення природних прав людини мало виключно важливе значення для утвердження конституційного права як самостійної галузі права. В результаті були досить чітко і ясно позначені призначення і сам предмет конституційного права. Їх головними цілями стають забезпечення гарантії здійснення природних і невід'ємних прав і свобод людини в його відносинах (і протистоянні) з публічною владою.

Скільки б однак не були важливі і значущі окремі видатні документи епохи формування національного конституційного права в зарубіжних країнах, не можна не відзначити, що в цілому це – складний, динамічний і суперечливий процес, і в наші дні він ще далекий від завершення. На розвиток і формування інститутів конституційного права впливали дуже багато чинників: історичні, національні та культурні особливості тієї чи іншої країни, демографічні та природні умови, нарешті, що особливо важливо, протистояння різних соціальних класів і груп, боролися за володіння державною владою, за закріплення своїх інтересів в нормах права. І все ж можна стверджувати, що основним напрямком в розвитку конституційного права були його все більш зростаюча демократизація, розширення сфери дії і кола суб'єктів, які користуються захистом з боку конституційно-правових норм і інститутів.

Дійсно, якщо спробувати подивитися на становлення і еволюцію конституційного права в історичній ретроспективі, то можна відразу ж

помітити, що початковий коло повноправних суб'єктів конституційно-правових відносин, та й сфера застосування норм конституційного права були значною мірою обмежені. Далеко не відразу найважливіші політичні права набули такі демографічні і соціальні групи населення, як жінки, молодь, незаможні. Тільки в XX столітті, переважно з середини цього століття, виборче право, тобто найважливіше політичне право, яке відкриває можливість безпосередньої участі в справах держави, дійсно стало загальним [1, с. 4].

Проте та ж історична ретроспектива дозволяє говорити про деяку односторонність в розвитку конституційного права і його інститутів. Це, зокрема, знайшло своє відображення в тому, що в основних законах держави, так і в законодавстві в цілому, в першу чергу закріплюються інститути, безпосередньо пов'язані зі здійсненням публічної влади. Аж до сьогодення конституційно-правові тексти містять головним чином положення, що регулюють порядок формування і здійснення державної влади. Значно менше місце займають постанови, які стосуються прав і свобод людини, постанови, які чітко, ясно і недвозначно гарантують основні права і свободи людини.

Звичайно, в якійсь мірі в цьому «винна» сама теорія природних прав, яка зіграла настільки позитивну роль у виникненні та затвердженні конституційної законності. Справа в тому, що конституційно-правова теорія, сприйнявши постулат про природні права і свободи, визнала, що їх закріплення не є метою самого конституційного права як галузі права, бо такі основоположні права і свободи існують незалежно від того, записані вони в позитивному праві, сформульовані вони в конституції або в іншому законодавчому тексті або немає.

Один з видатних представників британського конституційного права А. Дайсі, критикуючи вимога про закріплення в законі свободи слова, говорив, що в такому випадку можна дійти до вимоги закріплення в законі права зав'язувати шнурки на черевиках. Ліберальні конституції XIX століття, як правило, не містять розгорнутих постанов, що закріплюють і проklamують основні права і свободи громадян, тут не передбачено будь-яких особливих інститутів, за допомогою яких має забезпечуватися здійснення цих прав і свобод. Діє все той же принцип природності і невідчужуваності цих прав і свобод, огорожі від втручання держави. А гарантом їх здійснення повинен виступати незалежний, неупереджений і справедливий суд. Нерідко конституційні тексти створюють враження того, що основоположна ідея про

публічної влади, служить людині, поступалася місце саморегулювання самої публічної влади, детального опрацювання її структур, її повноважень, компетенції і т. д. [4, с. 120].

Ситуація починає радикально змінюватися лише після другої світової війни. На перший план відтепер виходять проблеми не тільки гарантії і реалізації природних прав і свобод, під якими розуміються насамперед особисті права і свободи, а й проблема захисту соціальних, економічних і культурних прав і інтересів людей. Починають вимальовуватися нові підходи до самої проблематики конституційного права, і якщо ще в недавньому минулому його основне призначення бачилося в регулюванні здійснення публічної влади, то відтепер соціальне призначення конституційного права починає трактуватися інакше. Відповідно уточнюється і питання про предмет конституційного права.

Список використаної літератури:

1. Конституционное право зарубежных стран : Учебник для вузов / Под общ. ред. чл.-корр. РАН, проф. М. В. Баглая, д. ю. н., проф. Ю. И. Лейбо и д. ю. н., проф. Л. М. Энтина. М.: Норма, 2004. 832 с.
2. Чехович Т. В. Роль конституційних відносин у становленні та розвитку демократичної та правової державності. Право і громадянське суспільство. № 4, 2015. С. 46-58.
3. Термін «конституційне право» і «державне право» : співвідношення, зміст і практика їх застосування в різних країнах. URL : <https://studfile.net/preview/7517028/>
4. Малишев Б. В. Принцип панування права (the rule of law) у праці Альберта Дайсі «Вступ до вивчення конституційного права». Проблеми філософії права. 2008-2009. Том VI-VII. С. 118-123.